

Marja-Liisa Putkonen

Torppari esi-isänä

Mikä on torppa?

Maaseudun asutukseen liittyy monia 1900-luvun lopun ihmiselle vieraita termejä. Asiakirjoja lukiessamme vastaan tulee mm. torppia, mäkitupia ja lampuotitiloja tavallisten maatilojen lisäksi. Joskus puhutaan vielä sotilastorpista. Maatiloissakin on eroja maanluonnon mukaan, mutta se on jo eri juttu, jota tässä ei voida käsitellä.

Torppa oli maatilan osa, joka oli annettu vuokralle maanviljelyksen harjoittamista varten. Joskus puhutaan myös maatorpista, mikä kertoo, että torpparin pääelinkeino oli maanviljelys. *Lampuotitila* sen sijaan oli kokonainen "manttaaliin pantu" tila, joka oli vuokrattu. Lampuotitilalla oli näin ollen oma maakirjanumero ja myöhemmin maarekisterinumero. *Mäkitupa-alue* oli vuokrattu asuntotontti. Mäkitupalaiset saivatkin pääasiallisen toimeentulonsa muualta, koska alue oli liian pieni pääelinkeinona harjoitettavaa maanviljelystä varten.

Sotilastorpat liittyvät pääasiallisesti 1700-luvun ruotujakolaitokseen. Tällöin ruodulla oli velvollisuus järjestää sotilaansa asunto ja yleensä se tehtiin pienen torpan avulla kuten annetut ohjeet edellyttivät. Kun ruotujakolaitos v. 1810 hajotettiin, osa sotilaista jäi torppiinsa, nyt tavallisen torpparin asemassa, mutta kansa saattoi pitkäänkin puhua sotilastorpista. Ruotujakolaitos herätettiin 1800-luvun puolivälissä tilapäisesti henkiin, mutta uusia sotilastorppia ei ehditty juurikaan perustaa.

Torppien perustamissyitä

Aatelistolla oli vanhastaan oikeus perustaa torppia rälssimailleen. Koska aatelisto oli Suomessa suhteellisen vähälukuinen torpparijärjestelmä olisi pysynyt melko merkityksettömänä, ellei torppien perustamista olisi sallittu myös talonpoikaistiloille. Jo vuodesta 1697 alkaen ratsutilat voivat perustaa torppia, mutta vasta sen jälkeen kun vuosina 1743 perintötilallisille ja 1757 kruununtillallisillekin annettiin oikeus perustaa torppia, alkoi torppien lukumäärä kasvaa. Erikoisen merkittävä tässä suhteessa oli isojako, joka antoi kullekin tilalle tarkat rajat, joiden sisälle oli mahdollista perustaa myös torppia.

Aina 1600-luvulle asti Suomessa oli vapaita erämaita, joten varsinaista maanpuutetta ei syntynyt. 1600-luvun lopulla muodostunut liika-väestö pääsi sijoittumaan kato- ja sota-vuosien autioittamille tiloille ja vasta isonvihan jälkeen alkoi vähitellen muodostua tilatonta väestöä. Sen pääosan muodostivat talojen nuoremmat lapset, jotka maanjakorajoitusten takia eivät voineet saada kotitilastaan omaa maata. Kun torppien muodostaminen mahdollistui, tämä väestönosa käytti sitä innokkaasti hyväkseen.

Ruotsi oli menettänyt pitkällisissä sodissa viljavat Itämeren maakuntansa ja suurvalta-asemansa. Väkiluku oli alhainen, vielä 1700-luvun puolessavälissä Suomessa oli vain noin 420 000 asukasta ja miljoonan raja ylitettiin vasta v. 1811. Valtiovalta pyrki edistämään kaikin tavoin väkiluvun kasvua ja torpparilaitos puolestaan antoi nuorille mahdollisuuden avioitua ja kasvattaa perhettä. 1800-luvulla väkiluvun kasvu olikin nopeaa: v. 1860 noin 1,7 miljoonaa ja v.

1900 noin 2,7 miljoonaa. Itsenäisyysajan alussa v. 1920 väkiluku oli kohonnut jo noin 3,1 miljoonaan.

Torppien perustamista suosittiin myös työvoimasyistä. Torpparit ja heidän perheensä suorittivat usein osan vuokrastaan työnä ja lisäksi torppariperhe muodosti työvoimareservin, jota kiireisinä aikoina tiloilla tarvittiin. Kun talonpoikaistalot saivat isossajaossa selvät rajat myös metsilleen ja niityilleen, taloon kuului usein melko kaukana sijaitsevia alueita, joiden hyödyntäminen oli vaikeaa. Talolle oli siis edullista, jos takametsiä ja joita raivattiin torpiksi. Tilanne muuttui vasta sen jälkeen, kun metsien arvo nousi sahojen ja alkavan puuteollisuuden myötä.

Yhteenvetona voisi sanoa, että torpparilaitos tyydytti toisaalta maanomistajien työvoiman tarvetta ja toisaalta tilattomien maantarvetta.

Torppien lukumäärän kehitys

Seuraavassa muutama tilastotieto torppien ja itsenäisten tilojen lukimäärästä. Torpilla tarkoitetaan tässä ns. maatorppia eli sellaisia osatila-tilaviljelmiä, joista niiden viljelijä sai päätoimeentulonsa. Mukana ei siis ole lampuotitiloja eikä mäkitupia.

vuosi	its. tiloja	torppia
1749	31 155	3 872
1775	46 670	12 051
1800	56 267	23 253
1825	80 229	38 116
1850	79 663	49 465
1875	84 419	58 899
1901	122 842	67 083
1912	125 172	55 112

Sekä itsenäisten tilojen että torppien määrä näyttää kasvaneen lähes koko ajan. Tilojen lukumäärän kasvu selittyi halkomis- ja lohkomisrajoitusten vähittäisellä purkamisella. Torppien lukumäärä kasvoi voimakkaasti 1700-luvun lopulta 1800-luvun puoliväliin asti. Tilastointiperusteiden muutos vaikuttaa jonkin verran ja selittää osaltaan v. 1912 torppien lukumäärän laskua. Osaksi sen selittää torppien vapaaehtoiset kaupat itsenäisiksi tiloiksi ja toisaalta lisääntynyt torppien maiden liittäminen takaisin talon yhtey-

teen. Torppia oli kaikkialla maassa, mutta suhteessa itsenäisiin tiloihin painopiste oli selvästi Turun ja Porin läänissä, Hämeessä ja Uudellamaalla. Vähiten torppia oli Viipurin läänissä.

Laaja mäkitupa-asutus kehittyi seuduille, missä oli ansiomahdollisuuksia maatalouden ulkopuolella. Mäkitupien määrä kasvoi nopeasti 1800-luvun lopulla, niin että lukumääräksi v. 1912 saatiin jo 95 290. Eniten mäkitupia oli kaupunkien maalaiskunnissa ja teollisuuspitäjissä sekä seuduilla, joista myöhemmin kehittyi kaupaloita. Lampuotitilojen merkitys sen sijaan oli tämän vuosisadan alussa enää vähäinen, sillä v. 1912 tiloja oli vain 1524.

Ketkä ryhtyivät torppareiksi?

Varsin yleistä oli, että talon nuorempi poika sai torpan tai torpanpaikan perintöosanaan. Myös tytär ja vävy saattoi asettua talon torppaan. Monet torpat ovat siis syntyneet suvun sisällä, vaikka torppa myöhemmin on voinut joutua pois suvulta. Kaikki taitavat muistaa Linnan Pohjantähden Koskelan Jussin, joka oli pappilan renki ennen kuin sai luvan perustaa torpan pappilan maalle. Monen monet tilattomat perheineen ovatkin lähteneet toivorikkaina raivaamaan torppaa saadakseen perheelleen paremman elannon ja vähän enemmän vapautta kuin renkinä olo tarjosi. Osa onnistui, osa joutui jättämään torpan melko nopeasti.

1800-luvun alussa myös monet entiset sotilaat sopivat ruotunsa kanssa ja saivat pitää sotilas-torppansa, nyt tavallisen torpparin asemassa. Joillakin maaseudun käsityöläisilläkin oli hallussaan torppa, mutta useimmiten he asuivat mäkituvassa.

Torpankontrahdit eli sopimukset

Maanomistaja ja torppari solmivat vuokrasopimuksen eli kontrahdin. Sopimus oli suullinen tai kirjallinen. Sopimukset olivat niin kirjavia, että kun Aksel Warén v. 1897 tutki lähes 2000 kirjallista kontrahtia, hän päätyi toteamukseen, että yhteistä niille oli vain se, että torpparille oli annettu maata ja että hänen oli maksettava siitä vuokraa. Yhteistä näytti olevan myös sopimuksen ylimalkaisuus. Suulliset sopimukset muistiin pohjautuvana olivat luonnollisesti kirjallisia

Kontrahti

Minä ala kirjoitettu otan Torppariksi Meidän nohkuanjärven maahan Laviasta Beckalan Drengin Johan Antinpojaan Jona Torppa nimitetään Peltoniemi ja että hän saa ne huonet kuin on siellä Ja viljellä Sitä maata ymmä Sen raavaisten Tilain kansa Ja niitä Ehtoja Wastaa kuin Täsä Seuraa

1. Hän saa ne Wanhat Bellot kuin on Nohkua järvellä Ja Tehdä Udesta Peltoo niin paljon kuin Siellä on Semmosta maata meillä. Ja kaiken Sen Mettän kuin on Nohkuajärven ja Bitkä persen niitun Wälillä Saa hän Beltomaaksi

2. Niittua Saa hän kolme Ladon alaa nimittäin Astrojan Pitkäperseen ja Mailasen niitut

3. Mettää hän Saa nauttia Pitkäperseen Ja vähän Rydönsuon Wälin nimittäin Hakoja Poltto puita ja Hirsiä Waan ei Myydä kellekkään Ja talo saa kansa nauttia Sitä mettää Waan Torppari Saa karjan laitumenansa yksin pitää

4. Näistä Ehdoista maksaa Torppari (30) kolmekymmentä Rubla Hopeesa käsi Rahaa Joka täsä kvitterataan Ja (8) kahdeksan Rublaa Hopeesa veroo Joka vuosi Ja vero pitää maksettaman se 24.päivä Maaliskuusa.

Ja taksvärkkiä yksi viikko Heinäsä ja yksi viikko Ruista leikkamasa ja kolme päivää Hevosen kansa Suvella Pellon ajosa ja Sillon kuin talosa Huoneita tehdään niin Torppari Hakka yhden nurkan ylös ja kaikki taksvärkki tulee Tehtäväksi talon Ruan kansa.

5. Tämä kontrahti on Seisovainen Johan Antinpojan ja hänen vaimonsa Elin ajan Jollei mitään Rikosta tule Joka tämän kautta vahvistetaan Rienilästä se 30. päivä Elo kuusa 1858.

Isak Matinpoika Berttuli Rienilästä
(puum.)

Edellä Seisovaisen kontrahtin olen minä ala kirjoitettu Suostuvainen Ja tahdon ne Ehdot täyttää kuin siinä Seuraa.

Johan Antinpoika
Drengi Bekkalasta
(puum.)

Todistavat: Ittellinen Johan Helstein Häjästä Carl Malachianpoika
(puum.) Skratarin oppi mies Häjästä (puum.)

af A. Emmanuel Ylitila

Tämä Emmanuel Ylitalan kirjoittama mouhijärveläinen torpansopimus vuodelta 1858 on horjah-televasta kielestään huolimatta selvä ja ilmeisesti tyydytti sekä Perttulin taloa että torpparia, koska se kiinnitettiin käräjillä muuttumattomana sopimuksen vakuudeksi ainakin v. 1869, 1878 ja 1888.

– Kansallisarkisto, Aksel Warénin arkisto.

sopimuksia tulkinnanvaraisempia. Yleensä sopimuksissa kuitenkin tavalla tai toisella määriteltiin vuokra-alue, vuokra-aika ja vuokra. Sopimusten sisältöön vaikutti paljon paikallinen tapa, mistä useimmiten saa hyvän kuvan ao. paikkakunnan pitäjänhistoriasta.

Torpparin kannalta vuokra-aika oli tärkeä sopimuksen osa. Jos aika oli pitkä, torppari voi turvallisesti suunnitella elämäänsä, mutta jos sopimus oli juokseva eli milloin tahansa irtisanottavissa, torppari tuskin teki pitkäjänteisiä parannuksia asumuksessaan.

1800-luvun loppupuolelta alkaen näyttää sopimusten vuokra-aika yleisesti lyhentyneen. Aiemmin oli paljon elinikäisiä sopimuksia, mutta nyt myös 10–20 vuoden sopimukset olivat yleisiä eikä nk. juoksevakaan sopimus ollut harvinaisen. Vuokra-alue saatettiin kirjata varhaisiin sopimuksiin varsin ylimalkaisesti, mutta 1800-luvun kuluessa sopimukset tältä osin täsmentyivät. Yleensä määriteltiin torpan valmiit pellot ja maa, johon saa raivata peltoa sekä niittyjen käyttöoikeus. Metsän, laitumen, kalavesien yms. käyttöoikeudet selvitettiin myös. Metsää sai yleensä käyttää vain omaan tarpeeseen, myyntioikeutta torpparilla ei ollut.

Vuokran maksutavat vaihtelivat. Joskus nk. perintötorpassa ei ensimmäisen sukupolven aikana ollut ollenkaan vuokraa. Eräillä alueilla uudelta torpparilta vaadittiin käsiraha, jotta hän yleensä sai torpan hallintaansa. Joskus torpan haltija vaihtui sopimuskautena eli torppari "myi" sopimuksensa toiselle. Tällainen kauppa tarvitsi tietysti maanomistajan hyväksymisen.

Enimmäkseen torpanvuokrat olivat eri vuokramuotojen yhdistelmiä. Tavallisia yhdistelmiä olivat työvuokra eli taksvärkki, raha-vuokra, jotkut tarvikkeet ja torpparin tekemät kaupunkimatkat. Työvuokra aiheutti usein kiistaa, jos maanomistaja voi vaatia taksvärkipäivät koska hyvänsä, jolloin ne yleensä osuivat samaan aikaan, kun torpparin olisi pitänyt olla omalla pellollaan. Joissakin sopimuksissa mainittiin myös ylipäivät, joihin torppari oli velvollinen tulemaan käskettäessä, vaikkakin eri korvausta vastaan. Nämäkin osuivat usein torpparin kannalta hankalaan ajankohtaan. Työpäivän pituus aiheutti myös valituksia.

Vuokran osana torppari myös usein joutui toimittamaan erilaisia tuotteita, esim. voita, ku-

donnaisia, marjoja, vihtoja, puuastoita jne. Itä-Suomessa, erikoisesti Savossa nk. osavilja oli varsin yleinen vuokranmuoto eli torppari antoi osan sadostaan maanomistajalle.

Tilattoman väestön ongelmaa ratkaistaan

1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen sekä torpparien että maaseudun tilattomien eli tilapäistöiden varassa olevien ongelmat nousivat esille. Asiaa käsiteltiin lähes kaikilla valtiopäivillä ja monia komiteoita istui pohtimassa kysymystä. Myös sanomalehdistö aktivoitui käsittelemään torpparien asemaa ja varsinkin torpparien häätöjä käsiteltiin laajalti. Tähän aikaan elinkeinorakenne oli vielä ratkaisevasti sidoksissa maahan ja kysymys kuuluikin: mistä maata kaikille sitä haluaville. Vuonna 1895 poistettiin lähes kaikki tilojen lohkomisrajoitukset, mikä lisäsi itsenäisten tilojen määrää jossakin määrin, mutta ei ratkaissut tilattomien asemaa.

Torpparien asemaa yritettiin pitkään korjata maanvuokrauksen pohjalta eli yritettiin saada torppareille turvatumpi asema. Vuosina 1892 ja 1902 julkaistiin lait, jotka loppujen lopuksi vaikuttivat varsin vähän, vaikka niissä vaadittiin sopimusten tekoa kirjallisesti. Oikeastaan ne voivat hankaloittaa niiden torpparien asemaa, joilla oli suullinen sopimus, koska nyt suullinen sopimus tavallaan mitätöitiin ja oli irtisanottavissa koska tahansa.

Vuoden 1909 asetus pyrki turvaamaan torpparien aseman. Monet maanomistajat puolestaan kokivat sen itselleen hyvin epäedulliseksi. Asetuksen mukaan vanhat kirjalliset sopimukset pidennettiin olemaan voimassa vähintään vuoteen 1916 ja kun tällöin uhkasi joukko-irtisanominen, voimassaoloaikaa jatkettiin edelleen.

Vuoden 1909 asetuksen mukaan uudet sopimukset tuli tehdä yleensä 50–100 vuodeksi ja vuokra-oikeus tuli perinnölliseksi. Vuokra-oikeuden voi myös myydä eteenpäin. Vaikka vuokra voitiin määrätä vapaasti, se oli aina laskettava myös rahassa ja jos torppari sitä vaati, voitiin se myös maksaa rahassa. Asetuksen mukaan perustettiin kuntiin vuokralautakunnat, joissa oli yhtä monta torpparien ja maanomistajien edustajaa sekä puolueeton puheenjohtaja. Lautakuntien välityksellä solmittiin

uudet sopimukset ja käsiteltiin syntyneet kiistat.

Vuoden 1909 asetus ei ollut riittävän selvä ja niinpä lopulta päädyttiin siihen, että torpparit voivat halutessaan lunastaa maansa itsenäiseksi. Tämä toteutui syksyllä 1918 voimaan tulleen torpparilain perusteella, vaikka tietysti vapaaehtoisella kaupalla oli tätäkin ennen torpista muodostunut maatiloja. Lain mukaan torppareilla oli oikeus ostaa maansa v. 1914 hintatason mukaan, mikä oli heille edullista, koska ensimmäisen maailmansodan jälkeen oli korkea inflaatio. Kunnan vuokralautakunta toimi tarvittaessa välittäjänä. Vuoden 1918 lain perusteella lunastettiin itsenäiseksi noin 67 000 torppaa ja noin 56 000 mäkitupaa, yhteensä 1,3 miljoonaa hehtaaria.

Torpparien ohella pohdittiin myös maa-seudun maattomien eli nk. tilattoman väestön asemaa. Vuonna 1892 perustettiin Tilattoman väestön lainarahasto, jonka avulla perustettiin vuoteen 1917 mennessä noin 10 400 pien-viljelmää. Vuonna 1922 tuli voimaan "Lex Kallio" eli asutuslaki, jonka avulla tilattomille tuli mahdollisuus saada itselleen asutustila.

Mistä tietoja torppareista?

Torpparien perushenkilötiedot ovat seurakuntien asiakirjoissa samalla tavalla kuin muunkin väestön. Henkikirjoja kannattaa verrata rippikirjoihin erikoisesti silloin, kun pyrkii selvittämään torpan perustamisaikaa.

Torpan kontrahteja voi olla monessa paikassa. Maanomistajien ja entisten torppien kotiarkeista voi tehdä löytöjä, sillä sopimus on ollut tärkeä paperi molemmille osapuolille ja näin ollen se on voinut säilyä. Myös kartanoiden torppien sopimuksia voi joutua etsimään useasta paikasta. Joillakin kartanoilla on kotiarkeistot, mutta toiset ovat antaneet vanhemman arkistonsa säilytettäväksi julkisarkistoon. Kartanoarkistoja on ainakin maakunta-arkistoissa, Kansallisarkistossa ja Helsingin yliopiston kirjastossa. Jos torppa on kuulunut pappilalle, kannattaa vierailla ao. kirkkoherranvirastossa. Siellä voi löytää tietoa torpista ainakin kirkkoherrojen lähtö- ja tulo-katselmusten yhteydestä.

Tuomiokirjoissa torpan sopimuksia voi olla monessakin yhteydessä. Varsinaisasioissa riita-

ja rikosjuttujen seasta voi löytää tietoja varhaisista sopimuksista ja myöhemmistä sopimuskiistoista. Vielä todennäköisempää on löytää sopimuksia ilmoitusasioiden pöytäkirjoista, sillä kontrahti voitiin kiinnittää sopimuksen vakuudeksi. Kiinnittäminen oli mahdollista vuodesta 1775, mutta se yleistyi vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Kiinnitys oli voimassa 10 vuotta ja niinpä joitakin pitkiä sopimuksia on kiinnitetty samanlaisina useita kertoja. – Autonomian ja itsenäisyyden ajan tuomiokirjoihin voi tutustua joko maakunta-arkistossa tai Kansallisarkistossa. Ruotsin ajan tuomiokirjat on mikrofilmattu.

Vuokralautakuntien paperit löytyvät torpan sijaintikunnan arkistosta. Sieltä löytyy yleensä viimeinen voimassa oleva sopimus, jos itsenäistyminen on tapahtunut vuokralautakuntien perustamisen jälkeen.

*Torpan tiluksista ja rakennuksista*kin saattaa hyvällä onnella löytää tietoja. Jos torppa on ollut olemassa jo ennen isoajakoa, isojakopöytäkirjoissa ja -kartoissa on tiedot torpan sijainnista ja torpan käytössä olevista tiluksista. Torpissa on joskus pidetty myös katselmuksia. Jos sopimus on uusittu 1910-luvulla, kunnan vuokralautakunta on voinut pitää torpassa katselmuksen. Katselmuksesta saa tarkan kuvan sekä rakennuksista että viljelyksistä.

Jos torpan lunastukseen on tarvittu lainaa, lainanantajana on voinut olla Hypoteekkiyhdistys. Yhdistys on saattanut pitää torpassa katselmuksen, jotta pystyttiin selvittämään, kuinka paljon itsenäistyvälle torpparille voitiin myöntää lainaa. Nämäkin katselemukset olivat varsin pikkutarkkoja. Hypoteekkiyhdistys rahoitti myös ennen vuotta 1918 tehtyjä vapaaehtoisia kauppia. Hypoteekkiyhdistyksen arkisto on Elinkeinoelämän keskusarkistossa Mikkelissä.

Tilattoman väestön asemaa pohti 1900-luvun alussa nk. alakomitea, jonka toimesta hankittiin perustietoja kuntakohtaisesti. Näissä lomakkeissa kyseltiin mm. viljelykset, karja ja asuntotiedot. Tämän tilattoman väestön alakomitean kuntakohtaiset tiedustelut ovat Kansallisarkistossa. Tiedustelu piti ulottaa koko maahan, mutta aineistosta puuttuu jonkin verran kuntia. Myös vuoden 1910 maataloustiedustelun kuntakohtaiset paperit ovat Kansal-

lisarkistossa. Siinä torppien tiedot on erotettu talojen tiedoista.

Torppien itsenäistymisestä voi saada tietoa kuntien vuokralautakunnan papereista, koska lautakunta toimi välittäjänä. Lainhuuto ja sen mukana kauppakirja pitäisi löytyä myös ao. tuomiokunnan ilmoitusasioiden pöytäkirjoista. Kun maanmittari sitten lohko torpan kantatalosta, on voitu tehdä tiluskartta ja uusi tila on joka tapauksessa merkitty silloiseen maa-rekisteriin. Nämä asiapaperit löytyvät ao. alueen maanmittaustoimistosta.

Sitten voisi vielä mainita pari lähdettä, jotka koskevat Tampereen ympäristöä. Täällä nimittäin sijaitsi Turun akatemian veroläänitys vuodesta 1644 vuoteen 1828. Suurin osa näistä akatemialle veronsa maksavista taloista oli silloisessa Ylä-Satakunnassa. 1700-luvun lopulta vuoteen 1821 näissä nk. akatemiataloissa oli yhteensä 400 torppaa, jotka sijaitsivat Mouhijärvellä, Hämeenkyrössä, Viljakkalassa, Ikaalisissa, Orivedellä, Längelmäellä, Kuorevedellä, Karkussa, Suodenniemellä, Laviassa, Teiskossa ja Messukylässä. Näistä torpista on tietoja vuosilta 1788, 1805, 1817 ja 1821. Tiedot löytyvät *Turun akatemian Ylävoutikunnan arkistosta*, jonka sijoituspaikkana on Helsingin yliopiston kirjasto.

Aksel Warén selvitti 1890-luvulla torppariasiaa (ks. lähdeluettelo). Hänen haltuunsa joutui torpansopimusten kopioita, jotka löytyvät hänen nimeään kantavasta arkistosta Kansallisarkistossa. Sopimuksia on varsin paljon Mouhijärveltä, Hämeenkyröstä, Honkajoelta, Keuruulta ja Loimaalta.

(Viereinen sivu.) Mouhijärven Eskolan kylän Äijälä teki v. 1885 elinikäisen sopimuksen Isak Heikkinpojan kanssa torpasta Suodenniemellä. Vuokrana oli rahaa ja työtä. Torppa oli pieni, sopimuspaperiin on myöhemmin lisätty tieto, jonka mukaan torpassa oli yksi tynnyrin- ja 20 kabanalaa maata.

– Kansallisarkisto, Aksel Warénin arkisto.

(Sivut 12–13.) Tästä Mouhijärven Tomulan isännän ja Viitamäen torpparin sopimuksesta näkyy, että maanomistajalle torpparin työpanos oli tärkeä. Vaikka sopimus siirtyi isältä pojalle, käsiraha vaadittiin tässä torpan "ostossa". Tähän sopimukseen on liitetty myös entisen torpparin eläke-sopimus, jota vastaan vähennetään taksvärkkipäiviä. Tämä sopimus on tehty 25 vuodeksi v. 1884.

– Kansallisarkisto, Aksel Warénin arkisto.

Lähteet

Eino Jutikkala: Suomen talonpojan historia. 2. p. Turku 1958.

Terhi Nallinmaa-Luoto: Gustaf Magnus Biörkbomin torppakuvaukset lähteinä Ylä-Satakunnan torpparilaitoksen historiaan. Kirjassa Työ tekijäänsä kiittää. Turun Historiallinen Arkisto 44. Tammisaari 1989.

Matti Peltonen: Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. Historiallisia tutkimuksia 164. Helsinki 1992.

Viljo Rasila: Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Historiallisia tutkimuksia 59. Kajaani 1961.

Viljo Rasila: Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys v. 1909–1918. Joensuu 1970.

Aksel Warén: Torpparioloista Suomessa. Helsinki 1898.

Torppareita tutkivan kannattaa muistaa myös:

- paikallishistoriat
- paikallislehdet ja maakunnan sanomalehdet (erityisesti kiistoja koskevia tietoja)

Minä Sebbanijäs antin paika äijälä Maanpääjärven
 pitäjää ja Eskolan kylästä aton Tarppariksi
 Elak heikin pujoan ja Osa Kaisa heikin
 tyttären ja ne pellot jätka an äijälän
 niitusta Kiviniem Rajaastaa Saavat
 elinajaaksensa Wero tulee maksettavaksi
 ennen Kruunun ylös kantaa
 ja luovosfa maksaa Weroa kaksikym-
 mentä Wiisi (25, Suomen ~~25~~ 25 Kulta
 markkaa ja Taksarkkista teke
 Tarppari kaksia laronalaa heinä Kiviniem-
 men rajasta pitkin jokivarrelta
 aina vältä ajaan Saakka. amin
 Ruokinta. ja airoista pitää
 muretta sen osan jätä hän Wiljele
 talon metsästä saa antaa aineet
 mitä aitaan tarviitaan ja yhden
 Lehmän saa Tarppari talon niittuun
 Sille kun talon tuodaan mullit
 että hän kohtaa niitäki
 Suodenneimettä lo päinää Heinäkuu

Elak Heikin = 1885

Tiedustaleet Paika
 Herman Kiviniemi Malakijas Watti
 Kirjatti Sama

Sebbanijäs äijälä

yllä mainittuun kontraktiin kuulun
 yhden Tynnyrin ja 20 kovan ala maata

Mina Tavelti Matinpöika Tomula To-
mulan kylästä Mouhijärven Pitäjässä Torp-
pariksi Otan ja myyn Mainitun Tomu-
lan Perintötalon Alustalla löytyvän
Wikamäen Torpan kaikki huoneineen
ja tiluksineen mitä mainittuun Torp-
paan Ennenkin on kuulunut Torpparin
Pojalle Kaupijaan Kristijaanin Pojalle
Wikamäelle Mainitusta kylästä Seuraa
villä väli puheilla

1^ofi Makkaa Ostaja mainitun Torpan
hintaa Wärsijakaa (500) Suomen markkaa
kullassa josta yksijaka (100) Markkaa on
maksettava tästä päivästä kahden (2) vii-
kon kuluttua ja jäännös Neljä (4) Sataa
Markkaa on tästä yhden (1) Vuoden kuluttua
maksettava viiden (5) prosentin kassinkanta

2^ofi Mettää Lää Torppa nauttija vankaa Mylly-
tiätä myyden Kaupaniemen kaan kaan kul-
maan joka tavalla Torpan Tarpeeksi mut-
ta ei kaupaksi mutta mainitusta Mylly-
tiästä kadoonpäin ei saa Torppa mitään
tarvettaansa Ottaa Yhteinen Kärsästäynti
talon ja toisten Torppareitten kanssa Mettään
varpuella

3^ofi tulee torppain veroa tehdä mainittuun
Tomulan taloon joka vuosi kahdeksan
Kymmentä (80) Suomen Markkaa kullassa
ja jätään siitä tehdä viisikolmatta (25)
hevospäivä työtä. Mies ja hevonen. (12) päi-
vää juuri aikana kasken päälle molemmat
talon ruualla ja (13) päivää talvi aikana
Samoin kasken päälle molemmat Torpan
Aman yläs pödan kanssa ynnä viisikolmatta
(25) jalka päivä työtä (5) päivää talvi aikana
(kasken päälle ja (6) päivää heinäa teossa mo =

Lemmat torpan Oman ruunaan kanpa ja (6)
 päivää rukkin leikkauksa ja (6) päivää Su-
 viluikon. leikkouksa ja (2) päivää Kiikki ty-
 jä talon ruunaan kanpa ynnä Sen Ofan
 talon Maantiestä kun torpalla Ennenkin
 ollut tulee torpan Onnin ruuauksa Juri rei-
 lusta käyden huolen pitää
 (4) si tulee torpan Viikamäen mietun Kulmasta
 Pohjosen raja verajään Sen raja aittaa lainlises
 ja voimassa pitää ynnä ylisen Kyrojojen
 mietun Aidasta mietun puodelta tulee torpan
 toisen puoden jamaoin voimassa pitää
 (5) si talon lampaat tulee torpan joka tainen su-
 vi hoitaa niin kuin Onnat Lamppaansa suvi ajoan
 (6) si torpan vanhasta Isännästä Kristijaan Wiita-
 majesta tulee torpan Kuolemaan asti käyden
 huolen pitää ja viisi (5) hevos taksiuärkki päi-
 vää kalvi aikana kuin Edellä on määrätty saa
 olla tekemästä niin kauvan kuin mainittu van-
 hus Kristijani Viikamäki elää
 (7) si jos torppa Edellä Sanotut ehdot sitpittö-
 mästi käytkää on tämä Kontrahhti voimassa
 Eesovainen viisikotmatka (25) Ajastaikaa josta
 vakutau Tomulan kylässä 31 päivä Maa-
 liskuuta 1884.

Javetti Tomula Perintötilan Omistaja
 (kuum)

Edellä sanotut ehdot sitoumnen käyden
 puolin käytkäään Edellä sanotulla Ah-
 jaalla ja paikalla
 Käytkääni Viikamäki Torppari
 (kuum)

Todistavat
 Javetti Heikkilä Wilhelmi Luuki
 Kirjoitti Pama (kuum)